

Tussen kunst en camp:

Carlo Crivelli, Grayson Perry en de paradox

Wat heeft camp te maken met kunst? Behoren de 15^{de} eeuwse schilder Carlo Crivelli en beeldend kunstenaar Grayson Perry tot het 'Susan Sontag-kamp' Camp?

Door Renée Simons

Camp? Veredelde kul en kitsch. Geaccepteerd in bepaalde kringen waar je pas bij hoort als je er de lol van inziet; maar met serieuze kunst heeft het niks te maken. Zo dacht ik tot ik Susan Sontags *Notes on Camp* onder ogen kreeg. In dit beroemde essay uit 1964 belicht zij het fenomeen camp van alle kanten en legt een link tussen camp en vrijwel alle kunstvormen. Camp is geen zware kost en daarom verpakt zij haar bevindingen in 58 losse aantekeningen. Er passeren veel namen uit de westerse cultuurgeschiedenis de revue. Ook namen die je niet direct verwacht bij een artikel over camp, zoals Mozart, Pontormo, Rosso, Caravaggio, Carlo Crivelli.

The hallmark of Camp is the spirit of extravagance. Camp is a woman walking around in a dress made of three million feathers. Camp is the paintings of Carlo Crivelli, with their real jewels and trompe l'oeil insects and cracks in the masonry.

Susan Sontag: *Notes on camp*, nr. 25

Voor de vijftiende-eeuwse Italiaanse schilder Carlo Crivelli, afkomstig uit Venetië, viel ik als een blok toen ik een half mensenleven geleden voor het eerst



Carlo Crivelli, Madonna en kind, Metropolitan Museum of Art, New York

werk van hem zag in de Pinacoteca di Brera in Milaan. Niet alleen vanwege vergulde gipsen ornamenten en nepjuwelen van gekleurd glas (echt retro in Crivelli's tijd), zelfs niet vanwege het trompe-l'oeil effect van de bedrieglijk echt geschilderde insecten en andere leuke details, zoals barsten in het marmer en perkamenten naambordjes met daarop zijn eigen naam; het is de verfijnde en precieze lijnvoering en op de spits gedreven stilering die Crivelli voor mij zo aantrekkelijk maken.

Leptosome heiligen met lange lenige vingers, spitse neuzen en amandelvormige slaapogen die onaangedaan langs je heen staren, raadselachtig en in zichzelf gekeerd als katten, de Byzantijnse pracht van hun sieraden en gewaden; de fonkelende kleuren en accurate stofuitdrukking waardoor Crivelli niet voor een Vlaamse meester onderdoet. En niet te vergeten: zijn on aardse Madonna's, altijd onberispelijk gekapt en voorzien van onwaarschijnlijk lange elegante vingers. Zij zitten onveranderlijk onder festoenen van bloemen en fruit met komkommers, verrassend genoeg een symbool van maagdelijkheid. Baby Jezus is een vroegwijs mannetje met een pruilmondje, opgedoft als een prinsenkind.

Zou dat mijn ontvankelijkheid voor camp zijn? Voor Susan Sontag is camp een ‘*sensibility*’, een moeilijk vertaalbaar begrip dat je zou kunnen duiden met sfeer, uitstraling, iets waar je ontvankelijk voor moet zijn om het te kunnen waarderen.

Bovenaards

In het Rijksmuseum hangt een paneel van deze buitengewoon originele schilder. Afgebeeld is Maria Magdalena, de zondige bekeerlinge die uit berouw de voeten van Christus waste, ze met haar lange haren droogde en vervolgens zalfde met kostbare oliën. Nadat haar zonden haar waren vergeven werd zij een van de belangrijkste volgelingen van Christus.

Bij de graflegging zalfde ze zijn dode lichaam, vandaar dat zij altijd met een zalfpot wordt afgebeeld. Dat is haar attribuut, evenals haar lange haren. Na de dood van Christus trok zij zich terug in de woestijn, slechts gekleed in haar haar. Zij dreef haar ascese zo ver, dat zij geen aardse spijzen meer tot zich nam; dit werd haar niet fataal want zeven keer per dag daalden er engelen uit de hemel neer om haar te voeden met hemelse muziek. Op dat dieet hield zij het dertig jaar vol.



Carlo Crivelli, Maria Magdalena, Rijksmuseum, Amsterdam



Carlo Crivelli, *Maria Magdalena*, detail

Zoals Crivelli haar afbeeldt, heeft ze het aardse tranendal lang en breed achter zich gelaten. Dit 'portret' toont de triomf van berouw, haar herwonnen zuiverheid en haar hemelse gestalte. Ze staat op een voetstuk met engelenkopjes, vóór haar hangt een trosje bloemen die naar haar spiritualiteit en hernieuwde onschuld verwijzen, net als haar zedige witte frontje en het juweel in haar diadeem. De voormalige zondares is een en al elegantie met haar modieuze kapsel – haar golvende lokken hangen tot op haar billen – sieraden en kostbare kleding. Haar spitse gezicht, blanke zwanenhals en vloeiende gouden lokken zijn van een bovenaardse schoonheid.

Sontagbril

Crivelli excelleerde in het kunstmatige, de overdrijving, het extravagante. Wat dat betreft leek hij zijn tijd vooruit. Toch raakte hij na zijn dood al snel in vergetelheid. Het onnatuurlijke raffinement van de gebaren, de gracieuze stand van de overdreven lange vingers zou beslist in de smaak zijn gevallen bij zijn zestiende-eeuwse collega Vasari; maar Vasari noemt hem niet in zijn traktaat *De levens van de grootste schilders, beeldhouwers en architecten*.

Wat is er aan de hand?

Hoewel Crivelli een voorkeur voor het kunstmatige had, overdrijving niet schuwde, zijn er grote verschillen tussen hem en de grote maniëristische schilders van de zestiende eeuw zoals Rosso en Pontormo.

De inhoud van zijn werk ontbeert zeggingskracht. Hij maakte zich verschillende technieken en vaardigheden eigen en liet die samensmelten tot een zeer

persoonlijke stijl. Een briljante intense stijl, maar voornamelijk stijl. Met de woorden van Susan Sontag: in camp wordt inhoud opgeofferd aan stijl.

Is de kunst van Crivelli dus camp? Misschien. Volgens de canon van Susan Sontag wel.

Volgens diezelfde canon is er wel erg veel dat je camp zou kunnen noemen. Slenterend door de heilige hallen van een van de meest prestigieuze kunstbeurzen van de wereld, de Tefaf in Maastricht, met Sontags *notes* nog vers in mijn geheugen, zou ik ruim de helft van de aangeboden kunst, antiek en sieraden als camp kunnen kwalificeren.

Maar diezelfde dag, in het nabijgelegen Bonnefantenmuseum, viel die Sontagbril acuut weer van mijn neus. Ik bekeek de overzichtstentoonstelling van de hedendaagse kunstenaar Grayson Perry: *Hold lightly your beliefs*. Het lijkt een museum vol camp, maar dat is het niet. En dat is vreemd, want juist deze vreemde vogel, ook wel aangeduid als ‘maffe travestiet’, even eclectisch als



Grayson Perry , 'The Walthamstow Tapestry', 2009, wandtapijt, Bonnefantenmuseum, Maastricht

Crivelli, even intens en gepassioneerd, heeft alles in huis om de *King of camp* te worden. Perry's travestie alter ego Claire met haar uitzinnige outfits schuwt platitudes niet; een roze met blauwe motor uit de fifties, een speelgoedbeertje op een gouden troon achterop. Hij werkt met traditionele beeldende van beeldende kunst en ambachten.

Hij is potten-bakker en borduurt zeer gedetailleerde wandtapijten vol kritiek op de consumptiemaatschappij: de madonna op het levenscyclus tapijt heeft geen Christuskind maar een Chaneltas in haar armen. Zijn credo *Hold your beliefs lightly* zou zomaar kunnen gelden als een strijdkreet die de lading dekt. Grayson Perry maakt geen camp, hij maakt grote kunst. Hoe geschift ook, Perry maakt camp tot kunst.

Too much

Volgens Sontag is camp in wezen decoratief; oppervlakkig en gelieerd aan uiterlijkheden: stijl is alles, inhoud niks. De essentie van camp is de liefde voor het kunstmatige. Het is kunstig, grappig, ironisch, decoratief, extravagant, maar nooit monumentaal. Het wezenskenmerk van camp is extravagantie, de overdrijving: het *too much*.

Kunst met een grote K is nooit *too much*: het is precies wat het is, niet meer en niet minder. In de weergaloze film *Amadeus* suggereert de keizer van Oostenrijk dat de muziek van Mozart te veel noten bevat. Mozart antwoordt dat er in zijn muziek precies zoveel noten zitten als er nodig zijn. Zo is dat.

Paradoxaal genoeg bleef de vijftiende-eeuwse alleskunner Crivelli werken in de geest van de Internationale Gotiek terwijl hij net als zijn tijdgenoten Mantegna, Botticelli en Bellini, de verworvenheden beheerste van de Renaissance:

perspectief, anatomie, kennis van de klassieken. Hij schoolde zich in hetzelfde atelier als Mantegna, maar hij vestigde zich, na problemen met het gerecht, in een dunbevolkte landstreek aan de Adriatische zee, De Marken.

Zijn welgestelde opdrachtgevers uit de provincie hadden geen enkele behoefte aan nieuwlichterij, en bestelden hun altaarstukken en panelen voor devotionele doeleinden. Hoe meer er op stond (doe nog maar een komkommer), hoe rijker versierd met bladgoud, en nepjuwelen, des te groter was de spirituele vervoering

die het teweeg bracht. In dat opzicht was het werk van Crivelli zeer geslaagd en had het meer dan genoeg inhoud en ernst. Met alle respect voor Sontag: het benoemen van kunst uit het verleden als camp is een anachronistische projectie en even onnatuurlijk als camp zelf. *Too Much!*

Tentoonstelling

Grayson Perry: *Hold your beliefs lightly*, 26 februari t/m 5 juni 2016

Bonnefantenmuseum, Avenue Céramique 250, Maastricht